

"קהילה לדורות"

מסמך יסוד

קרן דליה ואלי
הורביץ II

מדינת ישראל
משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים והאישיים
השירות לאזרח הוותיק
השירות לעבודה קהילתית

ג'וינט ישראל אש"ל | יס"י
יחד בעשייה חברתית לסמן הזקנים

נכתב ב:

דצמבר 2016

כסלו תשע"ז

מבוא ורקע לתכנית

בעקבות המגמה של אזרחים וותיקים ותמיכת בני משפחותיהם באפשרות להמשיך ולחיות במסגרת ביתם, התפתחו בעשורים האחרונים שירותים רבים בישראל במסגרת הקהילה המאפשרים לאזרחים וותיקים לקבל סיוע ותמיכה בתחומים שונים בחייהם.

הגידול בתוחלת החיים והעלייה המואצת הצפויה במספר האזרחים וותיקים בעשורים הקרובים לצד המדיניות של "הזדקנות בקהילה" מחייבים את קובעי המדיניות בישראל לבחון מודלים נוספים על מנת להנגיש שירותים רבים יותר בקהילה לאזרחים ותיקים בעלי שונות בפרופילים שלהם הכוללים מאפיינים ייחודיים וסוגי צרכים שונים. מודלים אלו צריכים להציע לאזרחים וותיקים ומשפחותיהם שירותים נרחבים ברוב תחומי חייהם כדי לאפשר להם להמשיך לחיות במסגרת בתיהם והקהילה בה הם מתגוררים באיכות חיים טובה ולדחות את המיסוד במידת האפשר.

הצורך

הספרות המקצועית והמחקרית מצביעה על ההעדפה של מרבית האזרחים הוותיקים להישאר בבית. גם אנשי המקצוע סבורים שמתן מענים בקהילה היא הדרך המתאימה ביותר לשמור על העצמאות והפרטיות של האזרח הוותיק ואת היכולת לקבל החלטות על דרך חייו. יחד עם זאת, לאזרח וותיק, במסגרת ביתו, ישנם צרכים בתחומי חיים שונים ולעיתים הוא זקוק לתמיכה ולסיוע.

אחד מהשירותים המרכזיים שפותחו הוא תכנית "קהילה תומכת" אשר נוסדה והוקמה לפני כ-20 שנה ע"י אשל בשותפות מקצועית וכלכלית עם מש' הרווחה והשירותים החברתיים. כיום התוכנית מנוהלת, מתוקצבת ומפוקחת ע"י משרד הרווחה, הרשויות המקומיות והאזרחים הוותיקים החברים בתוכנית. התוכנית מופעלת על ידי הרשויות המקומיות, לרוב בשיתוף פעולה עם עמותות למען האזרח הוותיק לעיתים, באמצעות חברות מסחריות כקבלני משנה. אשל ממשיכה להיות שותפה בפיתוחים נוספים במסגרת תכניות פיילוט וממשיכה להפעיל את המעטפת (קורסים, ימי עיון וכד').

מחקרים ואנשי מקצוע אשר עסקו בתכנית "קהילה תומכת", מצאו כי אחד המרכיבים (מעבר לאספקת שירותים) אשר טרם בא לידי ביטוי בצורה מספקת בה הוא המרכיב הקהילתי. מרכיב זה מתאפיין בשלושה כיווני פעולה:

- שותפות עם האזרחים הוותיקים בתכנית בתהליכי קבלת ההחלטות המתייחסות לדרך הפעלתה וניהול ענייניהם- מעורבות ושיתוף תושבים.
- קשר ותמיכה הדדית בין חברי הקהילה.
- חיבור בין התכנית והחברים בה לבין הקהילה הרחבה יותר.

בנוסף לזאת, הגידול בתוחלת החיים והמגמה "להזדקן בקהילה" מובילים להבנה שיש לפתח ולבנות תשתית רחבה של שירותים בקהילה, שתהווה מקור תמיכה ושירות לאזרחים ותיקים החיים בה ולבני משפחותיהם.

מגמות אלו הובילו אותנו לפיתוח תכנית "קהילה לדורות", המבוססת על התשתית של "קהילה תומכת" בשלב הפיילוט, כדרך להתמודדות עם הצרכים המשתנים של אזרחים ותיקים החיים בביתם ובקהילתם.

תפיסת התכנית (תאוריית השינוי)

תכנית "קהילה לדורות" נועדה למצב את תופעת ההזדקנות כחלק מתוכן וטבעי בחיי הקהילה. יש להיערך לשלב זה בחיי הפרט, המשפחה והקהילה בצורה מתוכננת תוך הבניית צרכיהם הכוללים של האזרחים הוותיקים במתן מענים ושירותים בקהילה. מעבר לכך, מחובתה של הרשות המקומית לחשוף את עולמם המיוחד של אזרחיה הוותיקים ולדאוג להטמעת עמדות חיוביות כלפיהם בקרב הקהילה וכחלק מהתרבות היישובית.

"קהילה לדורות" מביאה עימה שני כיווני פעולה משמעותיים להתערבות: התערבות ממוקדת קהילה והתערבות ממוקדת פרט ומשפחה. שילוב העשייה בשני כיוונים אלו יתרום להעלאת רמת השירותים הניתנת לאזרחים הוותיקים בקהילתם, יגרום לשינוי באיכות חייהם וירחיב את האפשרויות העומדות בפניהם לצריכת שירותים הנחוצים להם.

התערבות ממוקדת קהילה:

התערבות זו מתמקדת בשלושה כיווני פעולה, כפי שצוינו לעיל:

- א. שותפות של האזרחים הוותיקים בתהליכי קבלת ההחלטות הנוגעים לדרך הפעלת התכנית. מעורבות ושיתוף תושבים, אזרחים וותיקים, כחלק אינטגרלי ומחייב ליישום התכנית.
- ב. קשר ותמיכה הדדית בין חברי הקהילה – יצירת רשת חברתית תומכת אשר תסייע בבניית מסגרת חיים בטוחה ונעימה לאזרחים הוותיקים ותיתן להם תחושה ממשית של "קהילה" בשלב זה של חייהם.
- ג. חיבור בין התכנית והחברים בה לבין הקהילה הרחבה יותר – בניית קהילה אשר תכלול גם את האזרחים הוותיקים. מחד, אלה יתרמו מהידע, מניסיון חייהם ומהיכולות המיוחדות שצברו, מאידך, הקהילה כולה תכיר ביכולותיהם ותרומתם של האזרחים הוותיקים לה ותהיה מחויבת לדאוג לרווחתם. כל אלה יסייעו להגדלת הלכידות והסולידאריות החברתית בקהילה, להגברת תחושת המסוגלות ויכולת ההתמודדות של האזרחים הוותיקים בתוכה ויחזקו את תחושת החוסן שלהם, של משפחותיהם וקהילותיהם.

התערבות ממוקדת פרט ומשפחה

במסגרת התכנית יינתן שירות פרטני לחברים בקהילה תומכת ובני משפחותיהם, הזקוקים לכך. השירות יינתן על ידי עובד סוציאלי אשר יקיים קשר פרטני שוטף ויכלול שירותים כגון: מעקב אחר מצבו הכללי של החבר, הנגשת השירותים ב"קהילה לדורות" ובקהילה הרחבה, מיצוי זכויות ועוד. (ראה תיאור תפקיד בהמשך)

חזון

פיתוח תפיסה רעיונית יישובית, הנותנת מענה אינטגרטיבי לצרכי האזרח הוותיק ובני משפחתו, מבוססת על גישה מערכתית קהילתית, מאמינה במעורבות ושותפות חבריה כערך מרכזי ושיווני ורואה באזרחיה הוותיקים משאב ונכס לקהילה ולרשות.

מטרת על

התכנית תחתור ליצירת רשת מגוונת של מענים איכותיים, חברתיים, קהילתיים וטיפוליים לאוכלוסיית האזרחים הוותיקים בהתאם לצורכיהם מתוך רצון לאפשר להם להזדקן במקום בו הם מתגוררים. "קהילה לדורות" תשאף להיות תשתית בסיסית ברשות המקומית. במסגרתה, תהיה מערכת שירותים רציפה שתאפשר לכל אזרח ותיק לקבל את המענים ההולמים את מצבו בחלק גדול מתחומי חייו תוך לקיחת אחריות ומחויבות לאזרחים הוותיקים. קהילה זו תהיה בנויה על עיקרון של שוויון הזדמנויות לאזרח וותיק שיאפשר לו למצות את מאווייו ורצונותיו, לקיים אורח חיים תקין וקשרי גומלין דינמיים עם האוכלוסייה בקהילה וברשות. קהילה לדורות תשאף למעורבות ושותפות חבריה בהחלטות ובעשייה הקהילתית וברשות המקומית.

עקרונות מנחים

- בנייה על תשתית קיימת – התכנית תבנה על תשתית הקהילות התומכות, תהווה תשתית בסיסית למתן שירותים בקהילה לאזרח הוותיק ולבני משפחתו בתחומים שונים ותשען על תשתיות קיימות נוספות. המערך של הקהילה יהווה מוקד אינטראקטיבי הפועל לפי עקרון של "זקנה פעילה" ותורם באופן מתמיד לרווחת האזרחים וותיקים המתגוררים בקהילה.
- שרות מודולרי-התכנית תהווה תשתית מודולרית "צומחת" וגמישה, אשר תאפשר שינוי והוספת שירותים חדשים בהתאם לצרכיהם המשתנים של חברי הקהילה ובני משפחותיהם, בהתאם למיפוי אוכלוסיות וצרכים שיעודכן מעת לעת ובהתאם למשאבים שיעמדו לכך.
- הכללת שירותי עבודה סוציאלית- ביצוע מעקב תקופתי על מצבו של האזרח וותיק במגוון תחומי חיים והתאמת מענים על פי צרכים ובאופן מודולרי, הכללת שירות ייעודי לטיפול בבני משפחה מטפלים באזרחים וותיקים החברים ב"קהילה לדורות" אשר יאתר ויאבחן צרכים ומתן סיוע לבני משפחה של אזרחים וותיקים במסגרת ה"קהילה לדורות". הסיוע יינתן על ידי צוות התכנית ו/או הפניה לשירותים קיימים בקהילה וברשות.
- פעילות רב תחומית – פעילות רב תכליתית, מודולרית ונגישה לאזרחים וותיקים בקהילה גיאוגרפית, אשר תכלול: שירותים בתחום החברתי לפעילות פנאי והפגת בדידות, בית חם, ביטחון תזונתי, תמיכה וליווי לאזרחים וותיקים מוגבלים ובודדים בקהילה ותעסוקה (במסגרת המועדון ו/או הפנייה למסגרות בקהילה). האזרחים הוותיקים יופנו לשירותים שונים לפי צרכיהם, הפעילות תהיה זמינה לאזרחים וותיקים בקהילה הגיאוגרפית.
- כשירות תרבותית – ניהול וביצוע הפעילות בתכנית, תוך רגישות למגדר, ארץ מוצא, תרבות ומאפיינים חברתיים נוספים של קהילות פונקציונאליות.
- עבודה רב מערכתית ויצירת רשת של קהילות – יצירת ממשקי עבודה עם מערכות, ארגונים ושירותים מקומיים רלוונטיים לאזרחים וותיקים, במטרה לאתר אוכלוסיות נוספות, לאגם משאבים ולפתח מענים נוספים (ו/או להתאים מענים קיימים) בהלימה לצרכים.
- רשת מחברת- ברמה הארצית, תכנית "קהילה לדורות" תפעל על מנת לקיים למידת עמיתים, לאגם משאבי ידע, כוח אדם ותקציבים.
- רצף שירותים בקהילה – במסגרת התכנית יושם דגש על רצף טיפול ותיאום בין השירותים הקיימים לאוכלוסיות אלו, פיתוח שירותים חדשים בהתאם לצרכים שיעלו עם הזמן, כגון: מענים לצמצום תחושת הבדידות, לבני משפחה מטפלים, מתן ביטחון תזונתי לחברי הקהילה הזקוקים לכך, ומענים המאפשרים השתלבות תעסוקתית על גווניה האפשריים.
- בהיבט הפיזי, יינתן דגש על פעולה אקטיבית להנגשת הסביבה ככל שהחוק מחייב וככל שניתן באמצעות התקנת שבילים, מדרכות, מדרגות, תאורה וכדומה, על מנת לאפשר לאזרחים הוותיקים לנוע בעצמאות ובבטחה.
- הנגשת מידע וידע לאזרחים וותיקים – קידום פעילות בשותפות עם הרשות המקומית להנגשת המידע המקומי והארצי הרלוונטי לאזרח הוותיק ברשות בתחומי חיים שונים ולמיצוי זכויותיו.
- פיתוח והפעלת תכניות קהילתיות רב דוריות – חיזוק הקהילתיות וחיבור בין הדורות, חשיפת עולמם של אזרחים וותיקים בפני אוכלוסייה צעירה בקהילה ולהיפך, ופעילות לשינוי עמדות באמצעות היכרות ופעילות משותפת (מגורים משותפים עם סטודנטים, פעילות פנאי, מרכז ייעוץ, מוזיקה, ספורט וכדומה).

הפעלת התכנית ברשויות המקומיות

התכנית שתופעל ברשויות המקומיות תחייב את הפעולות והצעדים המפורטים להלן:
יש לציין כי מתחילת יישום התכנית ברשות המקומית יבואו לידי ביטוי מעורבות ושיתוף האזרחים הוותיקים בכל השלבים.

1. שותפות ומעורבות של ראש הרשות, מנהל המחלקה לשירותים חברתיים, מנהלי מחוזות ומפקחים, מנהלי עמותות וגורמי בריאות לתמיכה בפעילות של קהילה לדורות.
2. אפיון פרופיל ומיפוי צרכים של הקהילה - פנים וחוץ "קהילה לדורות".
3. אפיון וקידום שותפויות - פנים וחוץ "קהילה לדורות".
4. איוש מובילי הקהילה בשכר ובהתנדבות.
5. עריכת מפגשי הסברה עם אוכלוסיות מגוונות בקהילה וקיום שיח.
6. בניית דרכי איתור מגוונות ושונות של אוכלוסיות האזרחים הוותיקים ומשפחותיהם בקהילה בה הם חיים, על ידי גורמים בתחומים שונים ובארגונים שונים.
7. התאמת שירותים קהילתיים ופרטניים לאזרחים הוותיקים ומשפחותיהם על פי צרכיהם ומצבם.
8. שימוש במענים קיימים בקהילה ופיתוח מענים חדשים בהתאם לצרכי האזרחים הוותיקים ומשפחותיהם ע"י בניית סלי שירותים מודולריים לתחומי חייו של האזרח הוותיק והתאמתם, באמצעות איתור וגיוס משאבים נוספים.
9. פיקוח ובקרה - הקמת תשתיות לניהול ידע ומידע ישובית וארצית.

צוות מקצועי – הגדרות תפקידים

מנהל/ת קהילה - עובד/ת סוציאלי/ת קהילתי/ת

- הקמת וועדת היגוי יישובית לתוכנית (הנהלה מורחבת) ויישום תכנית עבודה כוללת שנבנתה לתכנית.
- הצטרפות לשולחן עגול חברתי בנושא אזרחים ותיקים או שותפות וסיוע בהקמתו ביישוב (עבודה בתיאום עם עו"ס קהילתי מהמש"ח במידה וקיים, חבירה אליו ויצירת ממשק העבודה).
- הקמת וועדת הפעלה/ביצוע אשר תלווה את יישום התכנית וניהול עבודתה.
- בניית נציגות לקוחות מקרב החברים בקהילה (תהווה קבוצת מנהיגות) ועבודה בשותפות עמה על השירותים הניתנים במסגרת התכנית, על יצירת שיתופי פעולה רחבים יותר וקידום סוגיות יישוביות הנוגעות לעניינם.
- בניית שותפויות בין מגזריות ורב מקצועיות בקהילה לגיוס ואיגום משאבים ולקידום ענייניהם של אזרחים ותיקים בתכנית.
- שיווק הפעילות הנעשית במסגרת התכנית באמצעי פרסום שונים.
- חיזוק מרכיבי ההיערכות לחירום בתכנית על פי הנחיות המש"ח תוך ביסוס הרשת החברתית בתוכנית.
- הנחייה והדרכה מקצועית לצוות העובדים בתכנית.
- אחריות מנהלית על גיוס מתנדבים ושילוב עבודתם במערך השירותים הניתנים על ידי התוכנית לצורך הרחבתם.

- ייזום והפעלת (באמצעות רכז חברתי) תכניות קהילתיות לעזרה הדדית כגון סיירת תיקונים, סיוע בקניות, סיוע בהגעה למרפאה וכדומה.
- הקמת תשתית קהילתית רחבה שתאפשר לכל חברי הקהילה להיות פעילים בסוגי פעילות שונים ברמה זו או אחרת.

עו"ס קהילה לדורות- (התפקיד יתבצע בתאום מלא עם עו"ס מש"ח)

- הכרות ראשונית עם כלל חברי קהילה לדורות.
- איתור וזיהוי צרכים חדשים והתאמת מענים כגון תמיכה רגשית או מקצועית אחרת
- התערבות לטווח קצר סביב בעיות ממוקדות
- מתן שירות לבני משפחה מטפלים, אם בהפניה לגורם מטפל קיים ואם בטיפול ישיר
- קיום קשר עם המחלקה לשירותים חברתיים והפניה לשירותים אחרים בתיאום עם עו"ס מש"ח, תיאום ועדכון שוטפים אודות חברי הקהילה, אודות אירועים חריגים בחייו של חבר הקהילה, צרכים שזוהו שאינם במנדט הקהילה, מצב משפחתי מיוחד, מצבים או אירועים המחייבים התערבות על פי חוק, שינויים משמעותיים במצב החבר ומשפחתו
- עריכת תכנית התערבות ומעקב אחרי ביצועה
- מעקב אחרי החלטות שהתקבלו בנוגע לחבר ובני משפחתו

רכז/ת חברתי/ת-

- בניית ותכלול הפעילות בתחום תוך שימת דגש מיוחד על מענים לצמצום תחושת הבדידות, פעילות מותאמת למרותקי בית ופעילות קהילתית נרחבת
- קיום פעילות פנאי לחברי הקהילה
- פיתוח רשת חברתית בין חברי הקהילה ובני משפחותיהם (באמצעות פעולות לעזרה הדדית, פעילות סביב חגים, היערכות לחירום, עבודה עם מתנדבים ועוד)
- הדרכת מתנדבים הפועלים במסגרת התכנית ועבודה ישירה עמם.
- אחריות לתיעוד העשייה בקהילה לדורות.

אב/אם קהילה-

- כתובת מיידית ראשונה לחברי קהילה תומכת במקרה הצורך.
- מתן סיוע בתיקוני בית קלים ובמידת הצורך, תיווך עם בעלי מלאכה ופיקוח אחר עבודתם.
- השתתפות בפעילות השיווק אשר תתבצענה במהלך הקמת התכנית והפעלתה השוטפת.
- ניהול ומעקב אחר יישום המענה בתחום הארוחות החמות בקהילה לדורות.
- סיוע לוגיסטי בפעילויות קהילה לדורות.
- דיווח למנהל הקהילה על נושאים הדורשים טיפול מעבר ליכולותיו של אב/אם קהילה.
- קיום קשר שוטף עם מוקד לחצני המצוקה והשירותים הרפואיים.
- השתתפות בישיבות צוות קהילה לדורות.

משאבי התכנית לרשות המקומית הנבחרת

כוח אדם

- מערך התוכנית ברשות ינוהל ויתוכלל על ידי עובד/ת סוציאלי/ת קהילתי/ת ב-100% משרה (תוספת של 75% לתפקיד מנהל הקהילה).
- עו"ס קהילה לדורות- 50% משרה (תפקיד שאינו מתוקצב בקהילה התומכת הקיימת). בעל/ת ניסיון והכשרה בתחום הזקנה.
- תוספת של 50% משרה לרכז/ת החברתי-קהילתי (סה"כ 75% משרה).
- אב / אם קהילה- 100% משרה (תפקיד מתוקצב בקהילה התומכת הקיימת).

תקציב הפעלה

- תוספת של תקציב הפעלה ייעודי לתוכנית שתעמוד על סכום של עד 160,000 ₪ בשנה, לתקציב הקיים.

מעטפת ארצית

- מעטפת מלווה לתכנית הארצית: מנהל תוכנית ברמה הארצית, הדרכה, השתלמויות, פיתוח תורה מקצועית, מחקר הערכה, פיתוח ידע ומערכת מידע.

משך תקופת יישום התכנית ברשות: 3 שנים.

אוכלוסיית היעד בתכנית

הקהילה התומכת תהווה תשתית להקמתה, פיתוחה ולהפעלתה של התכנית "קהילה לדורות". התכנית תכלול אזרחים וותיקים החברים בקהילה תומכת ואת בני משפחותיהם כאוכלוסיית בסיס ותרחיב את מעגלי פעילותה, לאזרחים וותיקים נוספים ובני משפחה החיים בקהילה הגיאוגרפית אשר ייהנו מפיתוח המענים שיעשה במסגרת "קהילה לדורות" ויתרמו לפעילותה למען הכלל.

בכל רשות תוגדר אוכלוסיית היעד הרלוונטית הספציפית ברשות, אשר תיכלל בתוכנית הניסיונית.

היקף האוכלוסייה בתכנית

שש קהילות תומכות בהיקף מלא (200-220 בתי אב) ברשויות בעלות אפיונים שונים. סך כל המשתתפים בתכנית הינו: 1200-1320 בתי אב של אזרחים ותיקים החברים בקהילה התומכת. לכל קהילה תומכת מבין ה-6 בניסוי תתווספנה אוכלוסיית מן הקהילה הרחבה שישתתפו בתכנית בהיבטים שונים.

האתגר בפיתוח התכנית

תכנית קהילה לדורות מהווה דרך לחשיבה אחרת על תכנון השירותים לאזרחים וותיקים החיים בקהילה תוך שהיא מתאימה עצמה לשינויים שיחולו עקב העלייה בתוחלת החיים, הגידול בהיקפי אוכלוסיית האזרחים וותיקים, וההעדפה לחיים בקהילה.

התכנית תחייב חשיבה אינטגרטיבית ועבודה מערכתית, ראית מכלול הצרכים של האזרח וותיק המתגורר בקהילה ומשפחתו, בנית שירותים מגוונים ככל האפשר כמענה לצרכי האזרח וותיק ובני המשפחה שלו, תכלול מערכתי של השירותים לאזרחים וותיקים.